

ПРОБЛЕМИ НА ТИПОЛОГИЧЕСКОТО ИЗУЧАВАНЕ ИСТОРИЯТА НА СЪВЕТСКАТА И БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОТ 20-те И 30-те ГОДИНИ В СЪВЕТСКОТО И БЪЛГАРСКОТО ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ

В. И. Боричуков (Москва)

Въпросът за сравнителното и типологическото изучаване на отделните литератури в марксистското литературознание не е нов. Но на всеки нов етап този въпрос се решава по новому, разглеждат се нови негови аспекти, разкриват се нови страни.

Марксистско-ленинското литературознание, след като преодоля компаративистката методология, често свързана с реакционната социология и естетика, през последните години постигна известна точност и яснота в определението на идейно-естетическата и философска същност на такова сложно понятие като типологическата общност на литературите, развиващи се при сходни социално-исторически условия, набелязва повече или по-малко точни граници между сравнителноисторическия и типологическия подход към литературата, реализира редица интересни и безспорно успешни опити в типологическото изучаване на родствените литератури. В тая насока допринесе много и позадълбоченото изучаване на естетическото наследство на класиците на марксизма-ленинизма, и научните дискусии, проведени в Института за световна литература „Максим Горки“ към АН СССР, в Института по славяноведение към АН СССР и в братските социалистически страни (България, ГДР, Чехословакия), и новите теоретически изследвания по този въпрос на съветските, българските, германските и други литературоведи.

Пред историците на литературите, обединени от единен творчески метод — социалистическия реализъм, се поставят много проблеми, непознати на науката преди. Преди всичко е нужно да се види мястото на тези литератури в световния литературен процес, техните идейно-естетически взаимодействия и взаимни връзки, националното своеобразие на всяка от тях, оформили се при определени социално-исторически и историко-литературни условия. Поставя се трудната и многостранна задача за типологическото изучаване на литературите.

Досега най-големи успехи са постигнати в изучаване историята на отделните национални литератури, в сравнителноисторическото им съпоставяне. Естествено тук на пръв план изпъкват проблемите за взаимните влияния и контактните връзки на литературите. За съжаление по-малко внимание се отделя у нас на типологическото изследване на литературите, изтъкването на онова общо между тях, което дава възможност отделните литератури да се разглеждат мащабно, в широк исторически аспект, в органическа връзка със световния литературен процес. („За разлика от сравнителноисторическия

подход към литературата — пише М. Храпченко — типологическото изучаване предполага изясняване не на индивидуалното своеобразие на литературните явления и не просто на техните сходни черти и не на връзките, а разкриването на онези принципи и начала, които позволяват да се говори за известна литературно-естетическа общност, за принадлежността на дадено явление към определен тип, род.¹⁾

Изследването на типологическата общност на литературите изисква конкретно-исторически подход към сродните литературни явления, които имат сходна социално-историческа съдба и общи тенденции на развитие. При това национално-особеното, индивидуалното не се противопоставя на общото, а се разглежда във вътрешна диалектическа връзка с него.

Типологическата общност на литературите не е нещо застинало и законстено; тя постоянно се развива и изменя, придобивайки на всеки нов исторически етап нови черти и качества. Историзмът на типологическата общност на литературите се проявява и в смяната на идейно-естетическите програми и литературни направления, и в развитието на различни видове и типове литературен процес, и в изменяемостта на литературните методи, жанрове и стилове.

Типологическото изучаване на литературите, разбира се, не игнорира отделните творчески индивидуалности, в които обикновено най-ярко и с най-голяма сила се отразяват общите черти и тенденции на литературното развитие. Тяхното творчество е своеобразен ориентир, фар в изследването на винаги сложния и многопланов литературен процес.

Задълбоченото изследване на общото чрез индивидуалното, на интернационалните, типологически явления чрез националните особености на литературите открива широки перспективи за опознаване не само на специфичните, но и на общите закономерности в развитието на отделните национални литератури.

Ако при изучаването на взимовръзките между националните литератури в центъра на вниманието стоят проблемите за взаимните влияния, то при типологическото изучаване взаимните влияния се разглеждат преди всичко през призмата на закономерностите в развитието на литературите в определен исторически период. Следователно изтъкването на общите закономерности в движението на отделните литератури е главна задача на изследователите, които прилагат типологическия подход към литературата.

В съветското литературознание през последните години се появиха немало ценни в методологическо отношение трудове, които поставят здрави основи за плодотворното изучаване на литературите в типологически аспект. Имам пред вид такива трудове като монографията на Б. Сучков „Исторически судьбы реализма“ (1967), на Г. Фридлендер „Маркс и Энгельс и вопросы литературы“ (1968), на В. Шчербина „Ленин и вопросы литературы“ (1967), на А. Овчаренко „Социалистический реализм и современный литературный процесс“ (1968), на Л. Тимофеев „Советская литература. Метод, стиль, поэтика“ (1964), статите на А. Бушмин, на Д. С. Лихачов, Б. Мейлах и др., включени в сборника „Вопросы методологии литературоведения“ (1966), материали от научните конференции, проведени в Института за световна литература „Максим Горки“ съвместно със Съюза на писателите на СССР, по актуалните проблеми на социалистическия реализъм (сборниците „Проблемы социалистического реализма“ (1961), „Гуманизм и современная литература“

¹ М. Храпченко, Типологическое изучение литературы и его принципы (Вопросы литературы, 1968, бр. 2, стр. 58).

(1963), „Современные проблемы реализма и модернизма“ (1965), подготвените за печат сборници „Актуальные проблемы социалистического реализма“, „Великая Октябрьская социалистическая революция и мировая литература и др.).

Голяма роля в типологическото изследване на отделните литератури изигра научната дискусия през 1960 г. за взаимовръзките и взаимодействия на националните литератури (сборник по материали от дискусията е издаден през 1961 г.), монографията на И. Неупокоева „Проблемы взаимодействия современных литератур“ (1963), на Г. Ломидзе „Единство и многообразие“ (1960), статии по въпроси на общите закономерности в развитието на националните литератури в СССР на Л. Тимофеев, Ю. Суровцев, Л. Новиченко, М. Пархоменко, К. Зелински и други. Безспорен интерес представлява и научната конференция по типологията на руския реализъм, състояла се през май 1967 г. в Института за световна литература „М. Горки“.

Нас естествено на първо място ни интересуват онези литературоведчески трудове, в които върху обширен и конкретен историко-литературен материал се поставят и решават проблемите на типологическото изучаване на литературите на различни страни и народи. Когато човек се зачете в трудовете на много съветски и чуждестранни учени, посветени на тези проблеми, не може да не забележи сериозните крачки напред в осмислянето не само на своеобразното развитие на една или друга национална литература, но и онова общо, типологическо, което обединява много от тях в могъщия поток на световния литературен процес. Това толкова повече радва, тъй като до неотдавна в литературознанието главно място заемаше предимно изучаването на творчеството на отделните крупни писатели. Нерядко те се разглеждаха откъснато дори от съвременната им литература, вън от общите тенденции и закономерности, върху развитието на които те слагат винаги своя индивидуален отпечатък. Сега литературоведческата мисъл, без да пренебрегва изследването на отделното, частното в историята на литературата, отделя все по-голямо внимание на общите проблеми, характеризиращи философско-естетическите основи, социално-историческите предпоставки, закономерности и тенденции на литературното развитие. Всичко това се отрази и на плодотворното изучаване на типологическите явления в световната литература, върху развитието на близките и родствени национални литератури.

Между съветските литературоведи, разработващи проблемите на типологията, се срещат имената на видните учени — академиците В. Жирмунски, Н. Конрад, М. Храпченко, член-кореспондентите на АН СССР — Д. Ф. Марков, Л. Тимофеев и други. Те са автори на интересни мисли и наблюдения, оригинални концепции, които сериозно обогатяват марксистко-ленинското литературознание. Отстоявайки в спорове и дискусии едни или други положения, съветските учени създават истински научни принципи за типологическото изучаване на литературата. Принципи, базиращи се на творческото усвояване на всичко ценно и непреходно, завоювано от литературоведческата мисъл на миналото.

В. Жирмунски в работата си „Эпическое творчество славянских народов и проблема сравнительного изучения эпоса“ (1960) точно определя основните направления, основните аспекти на сравнителните изследвания. Той говори не само за необходимостта от изучаване на контактите литературни или регионални връзки, но и за типологическото изучаване на литературите, създадени при „сходни условия на общественото развитие“. В друга своя работа „Литературные течения как явление международное“ (1967) ученият показва родствените жанрови пластове в словесното изкуство от епохата на

феодализма, които му дават възможност да установи „типологическите сходства“ в народния героичен епос, в рицарската лирика и в стихотворния рицарски роман. Всяко от тези жанрови образувания има родствени прояви, сходни черти в литературите на свършено различни народи.

Продължавайки мислите на В. Жирмунски за взаимодействието на литературите, Л. Тимофеев подчертава, че „развитието на съветската литература е основано върху качествено нов тип взаимодействие: социално-историческо, т. е. върху участието на всички литератури (при каквито и да било техни различия) в решаването на общи за всички тях задачи“¹. Конкретно-историческият подход към литературата дава възможност да се напипат главните линии на типологическото сходство между отделните национални литератури. В своите размишления за принципите на изучаване многонационалната съветска литература Л. Тимофеев се опира не само на социално-историческата общност на литературите, но и на тяхното идейно-естетическо сходство, на сходството в художествените похвати на изображение на действителността, проявявани в единния творчески метод. При това съвсем не се игнорират националните особености на всяка литература, внасяща своя принос в развитието на единната съветска литература.

В съвременното съветско литературознание видно място заемат трудовете на М. Храпченко, посветени на проблемите на типологията в литературата. Неговият доклад на научната конференция в Института за световна литература „Максим Горки“ (май, 1967) за принципите на типологическото изучаване на литературата и съответната статия, публикувана в списание „Вопросы литературы“ (1968, бр. 2), поставят важни и сериозни въпроси, които имат първостепенно теоретическо и методологическо значение.

Критикувайки антиисторизма и ограничеността в типологическите концепции на структуралистите, на представителите на неоформалистичните направления (В. Кайзер, Р. Якобсон и др.) и възраженията срещу типологическия подход към литературата на някои съветски литературоведи, М. Храпченко последователно излага своя възглед за типологическото изучаване на литературата, формулира неговите основни принципи.

Ученият спира вниманието си предимно върху типологията на историческото развитие на литературите, върху „изясняване видовете, типове литературен процес в различните исторически епохи, у народите от различни страни“. С присъщата си широта той вижда във всяко типологическо явление много негови страни и аспекти, доста значително диференциране на темите и проблемите. Така например М. Храпченко подчертава, че „типологията на литературните направления естествено засяга въпроси не само за видовете литературни направления, както те се проявяват в историята на световната литература, но и за типовете, да кажем, романтизъм или реализъм, включително и за националните типове на тези литературни направления“². За да имат успех типологическите изследвания, ученият смята за твърде важни най-малко две основни положения: а) изцяло отчитане спецификата на литературата като цяло, както и на нейните отделни страни; б) еднородността на изследователските принципи. „Еднородността — пише той — не означава тъждественост и поради това е естествено, че те се видоизменят при „усвояването“ на различни страни от литературния процес. Обаче само при еднородност на основните принципи на типологическите изследвания може да се постигнат сравнителни резултати.“³

¹ Л. И. Тимофеев, О принципах изучения советской литературы, М., 1967, стр. 8

² М. Храпченко, Типологическое изучение литературы и его принципы, Вопросы литературы, 1968, бр. 2, стр. 60.

³ Пак там.

Разглеждайки някои от принципите на типологическото изучаване на литературите, които се прилагат в съветското литературознание, М. Храпченко критикува типологията, основана върху общността на мирогледните позиции, върху връзките на характерите и обстоятелствата и др. Общ недостатък на тези принципи според него е невъзможността те да бъдат използвани при изучаване типологията на различни литературни явления, включвайки тук и типологията на жанровете и стиловете.

М. Храпченко предлага да се обърнем към структурното изучаване на литературните направления и литературните явления. Именно в социално-структурния подход, в изтъкването на характера на социалния конфликт, лежащ в основата на всяко значително произведение, той вижда алфата и омегата на типологическите изследвания. „Логиката на конфликта — пише той — се отразява не само върху развоя на действието и отношенията между героите, но и върху начина на неговото художествено осъществяване... Художественото осъществяване на конфликта, взето в аспекта на изразните и изобразителните средства, ни въвежда в сферата на стила... В структурата на художественото произведение се проявяват взаимовръзките на творческия метод, жанр и стил.“¹ Въпреки че постановката на въпроса в концепцията за типологическото изучаване на литературите, която предлага М. Храпченко, е изцяло универсална, според мен пропуска се едно много важно звено — концепцията за света и човека, която е основа на основите в типологическото изследване на литературната история, на отделните нейни периоди и етапи. Разбира се, не може да се пренебрегне характерът на конфликта, възникващ между човека и живота в определени конкретно-исторически условия, но, струва ми се, че не общността на конфликта (дори най-широко разбиран) е главен типологически принцип при сравнителното изучаване на отделните литератури. Социалните конфликти могат да бъдат сходни (например между труда и капитала), а литературите дотолкова различни, че едва ли е целесъобразно да се изтъкват техните „типологически сходства“.

Типологическото сходство между отделните литератури според мен се проявява най-ярко в общността на концепцията за света и човека в определен исторически етап, в сходството на идейно-естетическите позиции. Характерът на всяка литература се определя преди всичко от концепцията за света и човека, лежаща в нейната основа.

В концепцията за света и човека се разкриват особеностите на епохата, ролята и мястото на човека в историческите събития, неговия вътрешен духовен мир, позицията на художника в неговото отношение към действителността, към хората. Накратко концепцията за света и човека — това е фокусът, в който се кръстосват и своеобразно преплитат всички закономерности в развитието на литературата, всички мотиви на нейното хуманистично звучене.

Новите тенденции, новите идеи в развитието на литературата започват винаги не само с изображението на нови факти и явления от действителността, на новите социални конфликти, но главно чрез показването на новите черти в характера на човека, определящи своеобразието и духа на епохата. Именно според концепцията за света и човека може да се съди и за социалното, идейно-естетическото съдържание на литературата и за принципите, по които са изобразени в нея животът и хората; може да се посочи онова, което сближава, и онова, което разделя отделните литератури. Тук наистина се намира магнитно-силовото поле, притеглящо или отблъскващо литературите, появили се при сходни или различни социално-исторически условия.

¹ М. Храпченко, Типологическое изучение литературы и его принципы, Вопросы литературы, 1968, бр. 2, стр. 69.

В книгата си „Запад Восток“ Н. Конрад, характеризирайки литературата от епохата на Възраждането, разкрива сходните тенденции и вътрешното единство, които сближават толкова различни литератури като литературите на Запада и Изтока. Пред нас се открива — пише той — „още една епоха на велика общност на литературата... Започва я в VIII—XII в. Китай; продължава я през IX—XIII в. Средна Азия и Иран с една част от Индия; завършва я през XIV—XVI в. Европа“¹. Тази общност на различните по своята историческа съдба литератури ученият вижда преди всичко в онази концепция за света и човека, която получава своята художествена реализация в различните литератури — „ренесансовият хуманизъм се състои в увереността на човека в ценността на неговата личност — във всички аспекти на последната — общи и конкретно-жизнени, в нейния разум, в нейната чувствена природа, в нейните волеви импулси“². Тая общност се прояви и в съществуването на сходни, родствени жанрове, макар че те се развиват различно.

Идеята за общността на литературите в определен исторически период според признаците на концепцията за света и човека постепенно става господстваща при типологическото изучаване на литературата.

В многобългаровия спектър на литературите, изучавани от съветското литературознание в различни аспекти, българската литература заема особено място. И това е напълно естествено, защото литературата на братския български народ ни е близка не само по език, но и по историческата си съдба, по общността на идейно-естетическите задачи, на обществените идеали.

Съветската българистика е направила много за изучаването на руско-българските литературни връзки, за взаимодействието на българската и съветската литература, в изследването на общите закономерности в развитието на двете родствени литератури, на проявите на тяхното типологическо сходство. Работите на съветските българисти — Д. Ф. Марков, В. И. Злиднев, А. Григориев, И. Шептунов и др. — са добре известни и у нас, и в България. В приятелска взаимопомощ с българските литературоведи те успяха за сравнително кратко време да разработят редица сложни проблеми из историята на българската революционна литература, развивала се винаги под могъщото влияние на съветската литература, да проследят типологическите тенденции и закономерности в настъпателното движение на двете братски литератури в различни исторически етапи.

Най-големите успехи в тоя смисъл според мене постигнал Д. Ф. Марков, чиито научни интереси излизат извън пределите на българистиката, тъй като се занимава с широк кръг проблеми. Неговите работи се отличават с методологическа яснота, широта на поставените проблеми, привличане на много богат историко-литературен материал, конкретност на анализа и смелост на обобщенията. В своите последни трудове Д. Ф. Марков плодотворно изследва социалистическите литератури в славянските страни през 20-те — 30-те години на фона на световния литературен процес, показва историко-типологическите явления в тези литератури. Естествено съветската и българската литература заемат тук най-видно място, тъй като ги сродяват и културно-историческите връзки, и общността на идейно-естетическите позиции, и общите закономерности на развитието.

В работата на Д. Ф. Марков „Историко-типологическите явления в революционните литератури 20-х—30-х годов XX в. (из опыта славянских литератур)“, публикувана в сборника „Октомври и развитието на българската литература“ (1967), се поставят някои общи въпроси на сравнителното

¹ Н. И. Конрад, Запад и Восток, Наука, М., 1966, стр. 389.

² Пак там, стр. 268.

изучаване на литературите на XX в., подчертават се закономерностите и интензивността на развитието на социалистическите литератури в славянските страни, сходството на техните художествени структури, които дават възможност тези литератури да се изучават в типологически план. Ученият изхожда от това, че „еднотипните явления в националните литератури се обясняват със сходството на историческите процеси, развиващи се закономерно в отделните страни. Затова такива явления могат да възникнат независимо едно от друго“¹.

Насочването на съветските и българските литературоведи към типологическото изучаване на историята на двете братски литератури от 20-те—30-те години далеч не е случайно. Именно по това време под влияние на Великия Октомври в Съветския съюз и в България се изгражда литературата от нов тип, извършва се процес на консолидация на революционните сили, утвърждават се принципите на нов творчески метод. В обстановката на ожесточена класова борба си проправя път пролетарската, социалистическата литература. Творчеството на най-крупните певци на революцията — Горки и Маяковски, Серафимович и Фурманов, Блок и Брюсов — намира отзвук в сърцата на големите революционни български поети — Христо Смирненски и Гео Милев, Христо Радевски и Никола Вапцаров, — в творчеството на много други художници на словото.

Ориентирането във всички сложни перипетии на литературната борба в съветската и българската литература през първите следреволюционни десетилетия, във всички нюанси на многообразния и нерядко противоречив литературен процес, в творческата еволюция на много писатели от двете братски литератури — е трудна и отговорна задача.

Но с нейното разрешаване се заеха голям отред съветски и български литературоведи. Искане ми се да спомена като положително явление редица книги и изследвания на нашите български приятели, направили сериозен принос в изучаването на проблема за връзките, взаимовлиянията и типологията на двете големи славянски литератури.

У нас са добре известни книгите на Г. Цанев, П. Зарев, А. Тодоров, С. Русакиев, В. Велчев, Ст. Божков, В. Колевски, Хр. Дудевски и др., в които подробно е разгледано влиянието на Октомврийската социалистическа революция и съветската литература върху изграждането и развоя на революционната българска литература. Освен трудовете от общ характер в България излязоха немало изследвания, посветени на крупни съветски писатели, оказали плодотворно влияние върху новата българска литература. В това отношение научен интерес представляват книгите на Ст. Каракостов и Ив. Цветков за Горки, на Г. Цанев, С. Русакиев, В. Колевски, Т. Димитров за Маяковски, на Хр. Дудевски за Ал. Толстой, А. Блок, Д. Бедни, М. Шолохов, на И. Цонев за Н. Островски и др.

За по-успешното изучаване на съветско-българските литературни връзки голяма роля изигра и издаденият в България сборник с материали, документи и спомени „Съветската литература в България 1918—1944“ (т. I—II).

В българското литературознание, както и в съветското през последните години се извършват забележителни процеси. По-задълбочено и по-обстоятелно започнаха да се изучават проблемите на историята и теорията на литературата на социалистическия реализъм, проблемите на съвременната литература. Върху по-сериозна научна и методологическа основа се изследват проблемите на българо-съветските литературни връзки, типологическото развитие на двете братски социалистически литератури. („Сравнителното изучаване на

¹ Сб. Октомври и развитието на българската литература, София, 1967, стр. 26.

взаимоотношенията между братските литератури — правилно отбелязва Стойко Божков — дава възможност да се разкрият с най-голяма пълнота закономерностите и разнообразието в литературите на социалистическия реализъм.¹⁾

Съветските и българските учени подробно изучават родствените процеси в историята на зараждането на съветската и революционната българска литература. Тук на пръв план се изтъкват такива проблеми като общността на революционната атмосфера, героико-романтическите настроения в братските страни, проблемите на изображението на стихийността и революционната съзнателност на народните маси, духовното израстване на новия човек, взаимоотношенията на човека и обществото, личността и историята. Вниманието на изследователите привлича въпросът за сближаването на критическия реализъм със социалистическия реализъм, за взаимоотношенията на новия творчески метод с другите методи, по-специално с литературата на модернизма, за ролята и мястото на авангардистката литература в развоја на революционните литератури.

В споровете за последната не можем да не се съгласим с мнението на Д. Ф. Марков за сложността и противоречивостта на това явление. В българската литература също както и в съветската авангардистките течения не са играли съществена роля. Тенденциите, характерни за авангардистката литература на други страни, да кажем Чехословакия, Полша, се проявиха в братските литератури в други форми, по-близки до лявото революционно изкуство. Що се отнася до литературата на модернизма, то и тук трябва да се имат предвид нееднородността и противоречивостта на това сложно явление. Не може да се подходи към него праволинейно, като се изтъкват само отрицателните страни. Очевидно следва да се помни ленинската мисъл за вечно живото дърво на човешкото познание.

В доклада на Стойко Божков и Христо Дудевски пред VI конгрес на славистите в Прага за някои типологически и контактни особености във взаимоотношенията между българската и съветската литература твърде убедително се критикуват ония, които твърдят, че критическият реализъм след Октомври започнал да деградира, да се изражда в натурализъм, в битоописателство. Авторите се позовават в тая насока на значителни произведения на такива крупни писатели реалисти като Елин Пенлин, Л. Стоянов, А. Каралийчев, К. Петканов, Е. Багряна, Д. Димов, Е. Станев, Ст. Ц. Даскалов и др., които впоследствие станаха художници на социалистическия реализъм. Именно широтата на художествените хоризонти, социалният хуманизъм, демократизмът и народността им помогнаха да тръгнат по нови пътища в изкуството.

В разсъжденията на Ст. Божков и Хр. Дудевски за характера на модернизма в България ми се струват понякога твърде категорични положенията за безизходната криза, за задънената улица, в която се оказала българската модернистична литература след Октомврийската революция. Докладчиците правилно твърдят, че част от българските модернисти, след като преодоляват естетическите канони и схеми на модернизма, твърдо застават на позициите на революционната литература. Става дума за такива художници като Христо Ясенев, Гео Милев, Ем. Попдимитров, Св. Минков и др. Разбира се, модернизмът трябва да се разглежда в цялата му сложност като явление, далеч нееднородно, многозначно.

Проблеми на зараждането на пролетарската, социалистическата литература в България поставят в своите доклади пред VI международен конгрес на славистите не само Ст. Божков и Хр. Дудевски, но и В. Колевски, П. Зарев, Ст. Каракостов, Е. Даскалова и др. Използвайки голям историко-

¹ Октомври и развитието на българската литература, стр. 9.

литературен материал, българските литературоведи широко осветляват процесите на формирането на новата литература, идейно-естетическите принципи, върху които тя се изгражда. Многобройните факти, приведени от нашите колеги, показват колко плодотворно и перспективно е било влиянието на Горки и Маяковски, на други изтъкнати съветски писатели за изграждането на литературата на социалистическия реализъм в България.

Акад. Пантелей Зарев, съпоставяйки развоя на българската и съветската литература от 20-те години, много ясно отбелязва, че съветската литература от онова време не само спомага за формирането на новата литература в България, но и оказва активно въздействие върху развитието на обществото, върху разгръщането на класовата борба в страната. Когато говори за литературните влияния, П. Зарев специално се спира на влиянието на „Кузница“ върху развоя на българската революционна поезия и на групата „Серапионовите братя“ върху революционната проза. Наистина би трябвало според мен да се изтъкнат и някои отрицателни страни в дейността на тези литературни групировки.

В интересния доклад на В. Колевски „Съветската литература и развитието на социалистическия реализъм в българската литература“ многостранно се разкрива историческият процес на зараждането и развитието на социалистическия реализъм в българската литература, показана е ролята на съветската литература в този процес. Но за съжаление повече в описателен, отколкото в проблемен план. Васил Колевски — авторът на сериозното изследване „Патосът на Октомври“ (1967), в което върху обширен и ярък материал се осветляват проблеми на съветската литература в българския пролетарски и антифашистки литературен печат (1917—1943) — в своя доклад пред конгреса на славистите не разкри дълбоките източници на влиянието на съветската литература върху развоя на българската революционна литература; той се ограничи предимно с политически мотиви, без да има пред вид винаги естетическото въздействие на съветската литература, нейната новаторска поетика върху формирането на българската литература, упорито търсеща нови пътища и методи на отразяване революционната действителност. Изтъкването само на политическото влияние на съветските пролетарски поети например върху Христо Смирненски според мен твърде стеснява и принизява проблема за творческите, художествените връзки между двете братски литератури, едностранчиво представя сложния процес на идейно-естетическите влияния.

В някои работи на нашите български приятели се среща и донякъде олекотен подход към въпроса за зараждането на социалистическия реализъм в българската литература. Понякога излиза така, че са били достатъчни директивите на партията, за да вървят литературата и изкуството по пътя на социалистическия реализъм. Така например Ст. Каракостов в своя доклад пред конгреса на славистите за формирането на социалистическия реализъм в българската литература и славянските литератури пише следното: „Веднага след Октомври 1917 г. Българската комунистическа партия по указанията на Георги Димитров насочва българските работнически и професионални театри към разбирането и усвояването метода на социалистическия реализъм...“¹ Та новият творчески метод не е нещо предварително дадено, докрай определено и формирано, нуждаещо се само от усвояване и овладяване. Социалистическият реализъм, който има общи, типологически черти, се формира по своето както в отделните национални литератури, така и в творчеството на отделни

¹ VI Mezinárodní sjezd slavistů v Praze 1968, Praha, 1968 (Резюме докладов, выступлений и сообщений), С. 249.

писатели. При това този процес е винаги сложен и продължителен. Затова към неговото изучаване трябва да се подхожда сериозно, опирайки се на конкретен материал, а не на закостенели литературоведчески понятия и схеми.

Като спирам вниманието си върху някои недостатъци в работата на българските литературоведи, искам ми се да подчертая, че те не са по-малко и в съветското литературознание, че те донякъде са общи, типологически. Следователно трябва да ги преодоляваме с общи усилия, да се избавим от тях.

Отделните недостатъци естествено не могат да намалят, да принизят всичко онова значително и голямо, което са направили съветските и българските литературоведи в типологическото изучаване на двете братски литератури. Може да се посочат десетки трудове, в които на високо методологическо равнище, без опростителство, се решават много сложни проблеми, които осветляват историческите пътища на развоя на съветската и българската литература.

Учените на нашите страни успяха да покажат в своите изследвания определени закономерности, които сближават в типологически аспект съветската и българската литература. Върху анализ на историко-литературен материал в много трудове на съветски и български литературоведи е показано, че развитието на двете родствени литератури върви от поетическите жанрове към прозата, от героико-романтичeskото възпяване на революцията и свободата към психологизма, към разкриване на вътрешния духовен свят на човека. В това отношение изпъкват, както вече казах, трудовете на Д. Ф. Марков.

Отбелязвайки жанровото родство например в творчеството на Маяковски и Смирненски, Д. Бедни и Полянов, съветският учен не без основание пише: „Посоченото жанрово родство в творчеството на поети от различни страни е възниквало обикновено извън всякаква литературна връзка и влияние. То се обяснява със сходството на историческата обстановка и задачите, които си поставят поетите.“¹ В много отношения е общ и подходът към изображението на новите хора, родени от революционната епоха. Всичко това твърде нагледно и убедително е показано от изследователя върху примери от съветската, българската, чешката, полската литература.

Анализирайки процесите в съветската и българската литература от 20-те и 30-те години, Д. Ф. Марков ясно определя чертите и особеностите, характеризирайки развитието на тези литератури през различни исторически етапи. Той вижда разликата не само в решаването на актуалните проблеми на времето, в тематиката, но и в поетиката, в естетическото усвояване на действителността. В творчеството на българските поети от 30-те години — М. Исаев, Хр. Радевски, Н. Вапцаров — Д. Ф. Марков показва и това, което ги сближава със Христо Смирненски, чиито традиции те продължават в поезията, и онова, в което те бяха новатори. Той обръща внимание върху по-задълбочаващото се у тези поети виждане на света, човека и историята, върху стремежа да се разкрие героичното в обикновеното, нравствените източници на подвига.

Голямо достижение на съветските и българските литературоведи според мен е, че те успяха да покажат в своите трудове как при сходни исторически условия възниква и международната литературна общност, как общата, постоянно изменяща се концепция за света и човека предопредели типологическото развитие на съветската и българската литература, тяхното движение по пътя на социалистическия реализъм.

В какво направление според мен трябва да тръгне по-нататъшното типологическо изучаване на съветската и българската литература? Предстои голяма работа по осмислянето на сложните литературни процеси от 40-те —

¹ Октомври и развитието на българската литература, стр. 31.

60-те години. След септемврийската революция от 1944 г. творческите пътища на българската социалистическа литература още повече се сближиха с тези на съветската литература. В много отношения общи станаха и постиженията, и неуспехите в двете братски литератури.

Голям научен интерес представлява съвременният етап в развитието на съветската и българската литература. Общите закономерности в тяхното развитие изискват и колективни усилия за тяхното изследване. По-задълбочен социален анализ на явленията на социалистическата действителност, разкриването на новия характер на конфликтите, повишеният интерес към нравствените проблеми, към духовния свят на новия човек — ето това е, което сега, както никога, сближава нашите литератури.

И за съветската, и за българската литература няма по-важна задача от борбата за светлото бъдеще на своите народи, борбата за цялостна, хармонично развита личност, от търсенето на нови аспекти, художествени средства и похвати за разкриване образа на В. И. Ленин, в който се въплътяват естетическите идеали на изкуството на социалистическия реализъм.